

قسمتی از تحلیل نبردهای شرق بصره و درس های استنباط شده:

۱) نبردهای روز ۱۳۶۱/۴/۲۷

در ساعت ۵:۰۰ تیپ ۴ از نشوه سوی منطقه پاسگاه وسطی حرکت نمود.

۲) نبردهای روز ۱۳۶۱/۴/۲۸

الف) در ساعت ۴۵:۰۵ آتش تهیه به منظور پشتیبانی از عملیات تیپ ۴ جهت بازپس گرفتن سیلبندهای مرزی بر مواضع سابق گردان ۱ تیپ ۴۱۹ اجرا شد.

ب) در ساعت ۶:۳۰ گردان های تیپ به منظور اجرای ماموریت شروع به پیشروی کردند.

ج) در ساعت ۸:۱۵ دشمن ایرانی بر اثر فشار تیپ ۴ شروع به عقب نشینی نمود. به طوری که ۱۲۰۰ - ۱۳۰۰ پاکسازی شد.

د) در ساعت ۸:۵۰ به تیپ ۱۶ زرهی و تیپ ۱۵ دستور داده شد که با فشار آوردن به دشمن و افزایش حجم آتش به تیپ ۴ کمک کنند.

ه) در ساعت ۹:۳۰ به علت مقاومت سرسختانه دشمن و تمرکز آتش توپخانه وی بر تیپ ۴ این تیپ از ادامه پاکسازی سیلند مرزی بازماند.

و) در ساعت ۱۳:۰۰ فرمانده تیپ ۴ خواستار به تأخیر انداختن عملیات جهت اجرای طرح شبانه به منظور عقب نشاندن دشمن شد و لشکر با توجه به خسارات زیاد وارده به گردان های این تیپ موافقت خود را اعلام کرد.

ز) در ساعت ۲۱:۰۰ تیپ ۴ با استفاده از پشتیبانی تیپ های دیگر شروع به اجرای طرح پاکسازی سیلند نوار مرزی نمود.

۳) نبردهای روز ۱۳۶۱/۴/۲۹

الف) در ساعت ۲:۰۰ گارد ۲ تیپ ۴ به سیلند منقطع

رسیده و با مقاومت سرسختانه مواجه شد.

ب) در ساعت ۳:۰۰ آقای رئیس جمهور در تماس با فرمانده لشکر، وضعیت تیپ ۴ را جویا شد که گزارش داده شد وضعیت تیپ ۴ تا این لحظه خوب است ولی همچنین از شهادت فرمانده تیپ ۱۵ اظهار تأسف کرد.

ج) در ساعت ۴:۴۵ گردان ۳ تیپ ۴ مبادرت به تکمیل عملیات پاکسازی نمود که در ساعت ۵:۰۶ با مقاومت سرسخت دشمن مواجه شد.

د) در ساعت ۶:۳۰ دشمن پاتک خود را بر گردان ۳ تیپ ۴ انجام داده که متعاقباً پشتیبانی هلیکوپتر و جنگنده ها درخواست شد.

ه) در ساعت ۸:۱۵ یک گروهان از گردان ۵ تانک به همراه یک گروهان کماندو از تیپ ۴ پ به منظور حفظ سیلند عمودی شکل حرکت داده شد.

و) در ساعت ۱۴ عملیات پاکسازی توسط تیپ ۴ به علت مقاومت سرسخت دشمن متوقف شد.

ز) در ساعت ۱۸:۳۵ دشمن پس از اجرای شدید آتش تهیه، پاتکی علیه تیپ ۴ انجام داده و از آنجایی که تیپ مزبور در اثر آتش تهیه، متحمل خسارات زیادی شده بود قادر به حفظ و پاسداری از مواضع خود نگردید لذا به آن دستور داده شد که به وسیله نیرویی به استعداد یک گردان بر روی سیلند نوار مرزی جلوی پاسگاه وسطی

ن م دشمن را از خط دوم پدافندی قرارگاه تیپ ۴ به بیرون برانند.

پنجم. در ساعت ۲:۳۰ مورخه ۵/۸ تیپ ۶۰۲ به ما اطلاع داد که نیروهای دشمن از قرارگاه تیپ ۴ به سمت جناح چپ آن تیپ که محل استقرار گردان ۲ تیپ ۶۰۳ می باشد، در حال نزدیک شدن است.

۶) درس های استنباط شده و آموزنده

الف: تأمین جناح ها

خطوط حد یکی از اهداف اصلی دشمن بوده و هست. وی سعی می کند با استفاده از ضعف هایی که ممکن است در این خطوط موجود باشد، به اهداف خود دست یابد و نیز مشاهده شده که دشمن به طور چشمگیری از برخی موفقیت ها به منظور پیشبرد آنها بهره برداری می نماید و این منجر به کشف جناح های تیپ های دیگر و در معرض تهدید قرار دادن آنها می گردد. این حالت در مورد لشکر ۹ زرهی اتفاق افتاد. به همین دلیل نیاز ضروری و مبرمی به فراهم آوردن یگان های بزرگتر از سازمان معمول جهت مقابله با وضعیت های فوق احساس می شود و اگر این عمل مقابله به صورت یک مأموریت اصلی به آنها واگذار نمی شود، باید در ردیف وظایف دارای حق تقدم قرار گیرد.

این امر مشروط بر تعیین خطوط سد در جناح ها است و ضمن علامتگذاری آن خطوط، تمریناتی بر اساس آنها انجام گیرد، ضمناً اگر تعدادی سنگر معمولی در جناح ها احداث شود خوب است زیرا در موقع اشغال آنها حفاظت کافی را تأمین خواهد کرد.

ب: مواضع عمق و خطوط سد

رخنه در موضع پدافندی از امور مسلمی است که در اغلب اوقات رخ می دهد و اگر با این رخنه در مراحل اولیه اش مقابله و کنترل نشود، چه بسا منجر به وضعیت های غیرعادی و خطرناکی گردد و عواقب نامطلوبی را به دنبال آورد که نمی توان به آسانی آنها را خنثی و معالجه کرد. بدین ترتیب مواضع عمقی دارای نقش اساسی در محدود ساختن رخنه و دادن فرصت بیشتر به یگان های احتیاط جهت رسیدن به اهداف خود

و یک گردان دیگر بر روی خاکریز جانبی پاسگاه وسطی موضع پدافندی اتخاذ نموده و یک گردان نیز به عنوان نیروی احتیاط بر روی سیلبنده منقطع پشت پاسگاه وسطی مستقر کند. از طرفی گردان های تیپ ۱۵ به مواضع قبلی خود در پشت خاکریز منقطع که تقریباً ۸۰۰ متر از سیلبنده نوار مرزی فاصله دارد و در عمق احداث شده بود، باز گشتند.

۴) نبردهای روز ۱۳۶۱/۴/۳۰

تیپ ۴ پس از استقرار در موضع پدافندی جدید خود و آرامش وضعیت مبادرت به بازسازی موضع و سازماندهی گردان های خود کرد، در حالی که آتش توپخانه میان دو طرف همچنان ادامه داشت.

۵) نبرد روز ۶ و ۷/۵ لغایت ۱۳۶۱/۱/۵/۹

وضعیت: الف) خودی

اول. موضع پدافندی لشکر به مناطق زیر تقسیم شد:
۱. منطقه تیپ ۴۶ از خط شمالی ۱۸ تا ۱۴ امتداد داشته و یک گردان از تیپ ۴ نیز زیر امر خود دارد.
۲. گردان ۲ و ۳ تیپ ۴ به اضافه قرارگاه تیپ در خط پدافندی دوم از خط شمالی ۱۷ تا خط شمالی ۱۲ مستقر می باشند.

ب) جریان نبرد

اول. در ساعت ۲۳:۵۰ به تیپ ۴ و فرمانده گردان شناسایی، دستور داده شد تا به منظور نگهداری مواضع خود در خط پدافندی هماهنگی لازم را به عمل آورند.
دوم. در ساعت ۱:۵۷ فرمانده لشکر از فرمانده تیپ ۱۰۱ خواست که یک نیروی سازمان یافته به منظور تقویت تیپ ۴، جمع آوری و به منطقه خط دوم آن تیپ اعزام نماید؛ زیرا دشمن توانسته در مواضع آن تیپ نفوذ کند.

سوم. در ساعت ۸:۴۰ دشمن قرارگاه تیپ ۴ و مواضع گردان ۲ آن تیپ را به تصرف خود درآورده و از سرنوشت فرمانده تیپ هیچ اطلاعی در دست نیست.
چهارم. در ساعت ۳:۱۵ به تیپ ۲۰ دستور داده شده که با هماهنگی تیپ ۱۰ زرهی گردان شناسایی و گردان ۹

ه: خاکریزها

مادامی که بر انبوه آتش به ویژه آتش های توپخانه در انهدام دشمن تکیه شود، لذا باید دشمن را از استفاده از هر پوشش قابل استفاده محروم کرده بدین معنی که عملیاتی که خاکریزها در آن به کار می روند و نیز محور خاکریزها از میدان نبرد امری ضروری و حائز اهمیت است.

و: مقابله با نفوذی ها

دشمن بر روش اعزام گروههای نسبتاً کوچک به عقبه مواضع خودی به منظور حمله به قرارگاه ها و مواضع عقبی و مناطق توپخانه تکیه نموده و هدف اصلی او دستپاچه ساختن نیروها می باشد؛ همانند آنچه که در نقاط آماد و پشتیبانی برخی از گردان های تیپ ۲۶ زرهی و تیپ ۲۰ اتفاق افتاد، مقاومت این نقاط آماد و پشتیبانی ضامن انهدام دشمن نفوذ کرده می باشد، علیرغم اینکه با مشکلات جهت یابی مواجه خواهیم شد و این امر عملاً اتفاق افتاد و اغلب افراد نفوذی کشته و دستگیر شدند و بخشی از آنها بر اثر تأمین امنیت محلی آگاهی و مقاومت روحی رزمندگان در مواضع مانده و گم شده بودند.

ز: کمبود یگان ها جهت نگهداری موضع پدافندی

لذا دانستیم که وسعت جبهه لشکر در حدود ۳۲ کیلومتر و یگان های تعیین شده جهت نگهداری آن تا قبل از ۱۳ ژانویه عبارت بوده از:

۱. تیپ ۴۱۶ به اضافه یک گردان و تیپ ۲۰ پیاده مکانیزه به اضافه دو گردان که این یگان ها برای ماموریت مناسب نمی باشند و تیپ ۱۵ منهای ۲ گردان و تیپ ۲۶ زرهی منهای یک گردان در احتیاط، برای تأمین درخواست های جبهه کافی نبودند. اما قبل از ۲۸ ژانویه از لحاظ تعداد، تیپ ها زیاد بودند ولیکن قدرت رزمی آنها در سطح پایین قرار داشت. چون متحمل خسارات زیادی شده بودند شرایط اجازه نداد که آنها را تجدید سازمان نمائیم و اگر بخواهیم نیاز واقعی خود را از لحاظ نیرو محاسبه کنیم، درمی یابیم که درست به دو برابر نیروی موجود نیاز داریم؛ زیرا اگر بدانیم جبهه موضع پدافندی توسط ۶ تیپ اشغال می باشد، بدین معنی که در

می باشند، علاوه بر آن قرارگاه های جلویی را قادر می سازند تا بر واحدهایی که در آنها رخنه واقع شده کنترل داشته و جناح های آنها و نیز مواضع عمق و همین طور ممکن است مواضع عمق یگان های جلویی را تقویت کنند.

ج: نقش توپخانه

چنانچه انبوه آتش توپخانه بر روی هدف معین متمرکز شود، دارای ویژگی خاصی است. همچنین مانور با آتش توپخانه از منطقه ای به منطقه دیگر امری ضروری جهت تأمین اصل انبوه اش می باشد، لذا نقش توپخانه در پشتیبانی یگان های خودی و تار و مار کردن بسیاری از امواج و مراکز تجمع دشمن از برجسته ترین درس هایی است که از نبردهای شرق بصره به دست آمده؛ به طوری که تمرکز انبوه ارتش، ضامن بازپس گیری هر موضع است. البته چنانچه بتوانیم آتش سنگین و انبوهی را در زمان کمی بر منطقه محدودی اجرا کنیم.

و این امر ما را در بیشتر اوقات از به کارگیری یگان های رزمی جهت بازپس گیری زمین بی نیاز کرده و یا کار آنان را بسیار آسان می نماید.

د: کنترل زمین ممنوعه

تأمین موضع پدافندی هدف هر پدافندکننده ای است و به این امنیت جز با کنترل زمین ممنوعه نمی توان دست یافت. مواضع مصنوعی هر چند دارای کیفیت بالایی باشند، نمی توانند نقش مورد نظر را ایفا کنند مگر اینکه خوب آماده شوند و غافلگیری را به طور نسبی تأمین نمایند، این امر فقط از طریق کنترل منطقه ممنوعه امکان پذیر است. بنابراین وجود نیروهای تأمین و گشتی های فعال اگر به صورتی باشد که از سازمان معمولی تجاوز کند در جلوی مواضع پدافندی، جزئی اساسی در سازماندهی آرایش پدافندی به حساب می آید. علاوه بر آن، فعالیتهای عکس العملی مثبت و بسیار موثری در بالا بردن روحیه رزمندگان داشته و اعتماد به نفس و سلاح خود و همچنین آرامش روحی به آنها می بخشد.

فرماندهی گزارش نمایند.

ب) اقدامات سریعی در سازماندهی تیپ ۳۰ زرهی و تیپ ۱۰ زرهی اتخاذ گردید به طوریکه دو تیپ مذکور قبل از ورود به نبرد سازماندهی خود را تکمیل کردند.

ج) اقدامات سریعی در قرارگاه لشکر ۵ درباره بررسی و ارزیابی وضعیت و گرفتن تصمیمات لازم اتخاذ گردید و به سرعت ماموریت ها به تیپ ها محول شد و فرماندهان در جریان جزئیات زیر قرار گرفتند:

اول، محورهایی را باید به منظور رسیدن به مناطق خیز، مورد بهره برداری قرار دهند و سمت سیلند سویب به عنوان محور اصلی نقل و انتقال یگان ها تعیین شود.

هر ۵ کیلومتر ۱ تیپ و در عمق ۶ تیپ دیگر به عنوان احتیاط استقرار داشتند، درمی یابیم که اشغال و نگهداری آن جبهه از سوی همان تیپ ها کافی نبوده است.

۲. فرصت برای انجام هر عکس العملی کم بود، به نحوی که پس از اقدام هر فرمانده برای اجرای کار معینی، وضعیت دشمن به سرعت تغییر پیدا می کرد و فرمانده دوباره باید عکس العمل جدیدی را آغاز می کرد طوری که مستلزم تفکر سریع و پیش بینی برای مقابله با وضعیت های سخت در آینده باشد.

۳. مکانیسم نبرد با سرعت زیادی جریان داشت، فرماندهی این لشکر دستورالعملی صادر و مناطق

گسترش توپخانه را در نزدیکی

منطقه کتیبان تعیین نمود و پیش از آنکه گردان ها از منطقه پدافندی شروع به حرکت به محل جدید نمایند، دستور دیگری صادر و محل گسترش توپخانه را نزدیک قرارگاه لشکر ۵ پیاده مکانیزه در نزدیکی سیلند سویب «۶۴۰۳» تعیین کرد. این امر نشان دهنده سرعت جریان مکانیسم نبرد در شب مورخه ۴/۲۲ و ۴/۲۳ می باشد، رمز پیروزی در نبرد ناگهانی اتفاقی مورخه ۶/۴/۲۳ و انهدام نیروهای دشمن در

دوم، سازمان رزمی به نحوی باشد که هر تیپ دارای ۲ گروه رزمی در خط جلو باشد تا ضربه برتر و قدرتمندی به یگان های دشمن وارد کنند.

سوم، اهداف تیپ ۳۰ زرهی و تیپ ۱۰ زرهی دارای اهداف روشنی (واضح و آشکاری) بودند و روش همکاری میان آنها به منظور انهدام دشمن توضیح داده شده بود.

چهارم، بر طرح مانور به سرکوبیدن (ضربه زدن) جناح ها و عقبه های دشمن که اساس پیروزی به شمار می رفت، تأکید کرد.

منطقه کتیبان و تعقیب آنان به سمت اولین خط پدافندی لشکر ۹ در روزهای ۲۳ و ۴/۲۴ بستگی به عوامل و اقدامات اتخاذ شده در آن موقع دارد، از جمله:

الف) اطلاعاتی که از مراجع بالا و یگان های جلویی لشکر ۹ زرهی و نیز جلو داران تیپ های زرهی به دست آمد، لبه های جلویی یگان های دشمن را به طور تقریبی در منطقه کتیبان تعیین و مشخص می نمود؛ ولی برای آشنایی به نیروی حقیقی دشمن کافی نبود لذا می بایست نیروهایی در خط مقدم جهت کسب اطلاعات از دشمن حضور و فعالیت داشته باشند و نتایج فعالیت خود را به

نبرد پدافندی

پدافند یک نوع از نبردهای جنگی است که یگان‌ها به منظور سدّ حمله برتر دشمن و وارد آوردن خسارات زیاد به وی و نیز حفظ مواضع پدافندی و به وجود آوردن وضعیت مناسب برای یگان‌ها جهت انجام حمله به کار می‌گیرند. لذا می‌بایست در موقع تصمیم به دفاع با نحوه به کارگیری یگان‌ها آگاه بوده به طوری که با بهره‌گیری آتش توپخانه، نیروی هوایی، آتش سلاح‌های خط مقدم و نیز مواضع مستحکم و همکاری خوب با یگان‌های خط مقدم به نیروی مهاجم در جلوترین نقطه خسارات زیادی وارد نمود. پس از متوقف کردن او و همکاری با یگان‌هایی که در مواضع شان رخنه صورت نگرفته با انجام پاتک، دشمن را در عمق مواضع پدافندی منهدم کرد. البته انهدام دشمن با پاتک تیپ و لشکر، زمانی که نیروی وی زیاد باشد مشکل است و مقابله با رخنه و پس گرفتن مواضع، خارج از توانایی احتیاط‌های تیپ و لشکر بوده و دشمن با احتیاط‌ها با یگان‌های خط دوم برخورد کرده است. این موقع است که فرمانده عملیات پس از تعیین سمت و حساسیت حمله به وارد کردن احتیاط کل جهت انهدام دشمن که آخرین برگه می‌باشد، دست می‌زند. اما آنچه که در نبردهای شرق بصره به ویژه نبرد مورخه ۲۲ و ۱۳۶۷۴/۲۳ رخ داد، تدبیر نبرد پدافندی برای لشکری که در آن رخنه عمیق صورت گرفته بود، روشن نبود. به طوری که تدبیر نبرد به طور عملی صورت نگرفت و خلاصه، آنچه رخداد رخنه دشمن به مواضع جلو «یگان‌های خط اول» بود و عقب نشینی آن یگان‌ها به سمت تیپ‌های زرهی که در احتیاط بودند آنها خود نیز دچار فلج فکری و دستپاچگی شده بودند و لذا دستپاچگی همانا و از دست دادن فرصت طلایی برای انهدام دشمن در مقابل خط اول و دوم همان. بدین صورت مواضع مستحکم برای دشمن بجا گذاشته شد البته آنچه می‌بایست قبل از نبرد به وجود می‌آمد، تهیه طرح نحوه انهدام دشمن بود که متضمن امور زیر باشد:

اول، تهیه طرح تدبیر نبرد پدافندی به طور روشن و واضح و تمرین یگان‌ها بر روی آن طرح که متضمن چگونگی انهدام دشمن در جلو و داخل مواضع پدافندی

د) فرماندهی لشکر اقدام مناسب دیگری به وسیله حرکت زودرس توپخانه لشکر به محل‌های جدید اتخاذ نمود؛ لذا طرح آتش پشتیبانی حمله تیپ ۳۰ زرهی و تیپ ۱۰ زرهی از لحاظ برنامه ریزی تکامل یافته بوده و به موقع اجرا شد و امتیاز مهمی به دست آوردیم که عبارت است از اینکه توپخانه ما در گشودن آتش و پشتیبانی تیپ‌های پاتک کننده از دشمن سبقت گرفت. (ه) مانور با تیپ ۱۰ زرهی و تیپ ۳۰ زرهی از جناح چپ و راست نقش مهمی در تحقق پیروزی در نبرد مورخه ۶۷۴/۲۳ داشت به طوری که یگان‌های دشمن میان چنگال‌های تیپ ۳۰ زرهی از سمت دریاچه پرورش ماهی و تیپ ۱۰ زرهی از جناح چپ قرار گرفتند. بدین جهت رهایی فرمانده ایرانی از این گرفتاری مشکل بوده مگر با مقاومت در محل خود که منجر به انهدام وی خواهد شد. یگان‌های خودی، تیپ ۳ و ۹۲ زرهی را که خط کتیبان اول را اشغال کرده بود، منهدم نمودند لذا باید بر مانور گسترده توسط یگان‌های زرهی به منظور کوبیدن جناح و عقبه‌های دشمن تکیه کرد و این امر باید در دانشگاه و دانشکده‌های ماتدریس شود. شایسته است طرح نبرد ناگهانی را به عنوان مرحله‌ای از مراحل نبرد دانست نه جزئی از مراحل حمله زیرا که اتفاق این امر ممکن است، در حال پدافند یا آفند انجام گیرد.

و) فرماندهان، ابتکارات و اقدامات خوبی انجام داده که انهدام دشمن را تسریع بخشید، از جمله تمرکز آتش توپخانه بر محورهای اصلی حمله نیروهای خودی به ویژه تمرکز آتش بر راه تدارکاتی لشکر ۹ زرهی که دشمن نیز از آن به عنوان راه تدارکاتی استفاده نمود و پس از پایان نبرد خساراتی را که توپخانه خودی در این راه به دشمن وارد کرد، مشاهده نمودیم.

ز) فرماندهی در این عملیات متصف به صلاحیت و اقتدار بود و نقش موثری بر رزمندگان و عزم آنها در پیروزی داشت و نیز همکاری خوب میان فرماندهی و یگان‌های اجرا کننده عملیات، یگان‌ها و هیات‌های ستادی لشکر نقش سریعی در به دست آوردن نبرد ناگهانی داشتند.

انجام دادند، نداشت بلکه با توجه به تجارب گذشته جنگ فکر می کرد که اقدام به تک (حمله) جبهه ای از سوی یگان های زرهی خواهیم کرد و سپس نزدیک خاکریزهای دشمن متوقف می شویم و او باید حمله خود را شب جهت انهدام بین یگان ها و وارد آوردن خسارات زیاد به آنها شروع کند. اما آنچه اتفاق افتاد برخلاف انتظار دشمن بود، یگان های زرهی جناح های باز و عقبه های دشمن را هدف قرار دادند و بدین وسیله انهدام کامل دشمن آسان شد. همچنین گسترش سریع توپخانه خودی و اجرای آتش از سوی ۶ و ۷ گردان توپخانه در جبهه محدودی باعث فلج فکری و تسهیل انهدام وی گردید.

چنانچه ضربه یگان های دشمن در مواضع ل ۹ زرهی از نقطه مستحکم مواضع تیپ ۲۶ زرهی و با استعداد دو تیپ زرهی و یک تیپ زرهی که از منطقه کتیبان حرکت می کرد، انجام می پذیرفت نتایج موثرتری به دست می آمد و یگان های دشمن که در منطقه لشکر ۹ زرهی پیشروی کرده بودند به کلی به اسارت ما درمی آمدند. اما در نبود تیپ ۱۶ زرهی که زیر امر لشکر ۵ پیاده مکانیزه فعالیت می کرد و عدم وضوح وضعیت لشکر ۵ پیاده در آن موقع و اطلاعات ضد و نقیض از دشمن در منطقه لشکر ۹ زرهی، عواملی موثر بودند که باعث شد فرمانده لشکر ۶ زرهی از انجام این عمل متهورانه موفقیت آمیز صرف نظر کرده و با وارد آوردن ضربه جناح و عقبه دشمن از سوی تیپ ۱۰ زرهی و همکاری تیپ ۳۰ زرهی به نبرد مورخه ۶، ۷، ۸ و ۱۳۶۱۵/۹ بسنده نماید.

دشمن از اشتباه شب ۲۲ و ۶۷۴/۲۳ که جناح راست خود را بدون تأمین رها کرده بود و به همین دلیل به او ضربه وارد آمد، استفاده کرده و در شب مورخه ۶ و ۱۳۶۱۵/۷ در منطقه لشکر ۵ پ.م خاکریزی احداث کرد که با سیلبند مرزی خاکریز صندوقی شکل تشکیل می داد. ضلع راست خاکریز از سیلبند مرزی تا خط دوم سپاه و ضلع چپ آن از پاسگاه زید تا ۱ کیلومتری شرق خط دوم سپاه امتداد دارد و دو خاکریز به طور جبهه ای به هم متصل شدند، به طوری که فاصله آن تا خط دوم سپاه ۱ کیلومتر شد. بدین وسیله جناح و جبهه خود را

و تمرکز استحکامات و مواضع در منطقه پاسگاه زید می باشد.

دوم، نباید احتیاط های زرهی را شبانه به منظور انجام پاتک علیه یگان های دشمن که غالباً پیاده نظامی می باشند، وارد عمل کرد بلکه می بایست یگان های زرهی در مواضع خود تاروشنایی اول به نبرد ادامه داده تا عملیات انهدام دشمن تسهیل گردیده و نیز در صورت نیاز پایگاه امنی را برای نیروی پاتک کننده جهت بازپس گرفتن مواضع پدافندی سقوط کرده، تأمین کند.

سوم، می باید مواضع توپخانه به گونه ای منظم شود تا بتوان به طور موثر از آن علیه یگان های زمینی به ویژه زرهی دشمن استفاده نمود و چنانچه محل خود را ترک و عقب نشینی کند، فرصت وارد آوردن خسارات فراوان به دشمن را از دست می دهد. لذا در موقع برنامه ریزی برای پدافند باید از شرکت کلیه سلاح ها در هر مرحله از مراحل تدبیر صرف نظر نکرد و نیز باید به موقع تمام تلاش توپخانه به سمت محور اصلی حمله دشمن به ویژه پاسگاه زید، منطقه ۹ زرهی و جناح راست منطقه لشکر ۵ پیاده مکانیزه متمرکز شود.

چهارم، طبیعت رزم در زمین های صحرایی باز به طور کلی با مناطق دیگر اختلاف دارد و مستلزم آموزش سطح بالا به ویژه حفظ سمت حرکت می باشد. یگان های لشکر ۹ زرهی می باید راهها را بهتر علامتگذاری کرده و حفاظت مناسب را در تقاطع های خود تأمین کنند.

پنجم، می باید حفظ و نگهداری شاهراه حیاتی کتیبان از سوی نیرویی صورت گیرد که قادر به جلوگیری از رسیدن و تصرف آن به وسیله دشمن باشد و پایگاه امنی برای یگان های پاتک کننده جهت رهایی و اجرای مرحله پاتک باشد.

غافلگیری

پاتک سریع یگان های خودی در روز مورخه ۴/۲۳ در منطقه کتیبان دارای غافلگیری قابل توجهی بود. به طوری که ابتکار عمل دشمن را که تا شب ۲۲ و ۴/۲۳ حفظ شده بود، سلب نمود. دشمن انتظار مانوری را که یگان های خودی شامل تیپ ۳۰ زرهی و تیپ ۱۰ زرهی

تأمین نمود که این عمل و ابتکار جدید برای یگان های خودی غافلگیرانه بود. اجرای ماموریت تک در روز ۴/۲۸ جهت کوبیدن جناح راست دشمن از سوی تیپ ۳۰ زرهی از منطقه استحفاظی تیپ ۴۱۹ به علت توقف تیپ در نزدیکی خاکریز و عدم توانایی اجرای تک به سبب وجود خاکریز و امور دیگر از جمله نامساعد بودن هوا به موفقیت نرسید.

نبردهای صحرا

طبیعت نبردهای شرق بصره،

نبردهای صحرائی بود. زمین این مناطق منبسط و خالی از عوارض طبیعی به جز خاکریزهای احداث شده به وسیله یگان های خودی و دشمن و دریاچه پرورش ماهی می باشد. منطقه دارای تپه های شنی روان بوده و به علت نزدیکی با خلیج عربی، هوای آن در تابستان گرم و مرطوب و بادهای شدید و همراه با گرد و خاک می وزد که احیاناً از سرعت ۱۰۰۰ تا ۱۶۰۰ در هوا منتشر می شود. چون شبهاش بسیار تاریک است، دید محدودی دارد و به همین دلیل طبیعت صحرائی تأثیر بسیاری بر یگان های خودی و دشمن داشته و فرصتهای زیادی را جهت وارد کردن ضربه به دشمن از دست دادیم که می باید بعضی از این درس ها را به شرح زیر ذکر کنیم. اول، در روز ۴/۲۴ پیشروی یگان ها جهت تعقیب باقیمانده های دشمن به سمت سیلند مرزی به علت گرد و خاک و دید بد کند بود.

دوم، به علت وجود گرد و غبار تیپ های ۱۶، ۳۰ و ۱۰ زرهی جهت بازپس گرفتن مواضع لشکر ۵ پیاده مکانیزه دیر وارد عمل شدند؛ لذا فرصت انهدام نیروی دشمن از سوی یگان های خودی از بین رفت و آب و هوا تسهیلات لازم را برای دشمن فراهم کرد تا بدون آگاهی یگان های خودی به سمت سیلند مرزی عقب نشینی کند.

سوم، به علت بدی آب و هوا، رساندن کمک و تعویض و رفع کمبود، یگان های جلویی با مشکلات زیادی مواجه بود.

چهارم، تغییرات جوی زیاد به ویژه درجه حرارت بالا در شبانه روز تأثیرات حرارتی زیادی بر خدمه های تانک داشت. به طوری که بعضی اوقات حرارت در خارج از تانک ها و خودروها ۵۰ درجه و داخل آن به ۶۰ درجه می رسید که در این شرایط خدمه های تانک زیاد عرق کرده و عدم دسترسی به آب باعث خستگی پرسنل می شد و به طور شایسته پاسخگویی شان سریع نبود، وقت مناسب برای عملیات قبل از روشنایی اول و در حین ساعات شب بود. مناطق صحرائی که نبردهای شرق بصره در آن اتفاق افتاد، باز بوده لذا عملیات فریب و استتار، حفظ سمت حرکت و خط محور یگان های خودی به ویژه در روز ۶/۲۳ با مشکلات مواجه شد. به همین دلیل همیشه نیاز به ادوات شناسایی و آموزش های درست این ادوات می باشد.

پنجم، عملیات شرق بصره به منظور تصرف خاکریزهای محل استقرار دشمن یا خاکریزهایی که یگان های خودی به دلیل اینکه اهداف مرئی، آشکار و جبهه گسترده بوده و رها شده بودند، انجام پذیرفت. ششم، مانور نبردهای مورخه ۶/۲۳ شرق بصره

زرهی همکاری لازم را در پشتیبانی یگان های پاتک کننده روز ۶۱۴/۲۳ انجام داد. یگان های دیگر نیز نقش ارزنده و قابل ذکری داشتند. از جمله نمی توان نقش مهندسی صحرائی لشکر ۶ زرهی را در تأمین سریع پشتیبانی مهندسی به ویژه احداث میادین مین و موانع سیمی جلوی جبهه لشکر موقعی که لشکر در منطقه سابق لشکر ۹ زرهی به حالت پدافند درآمد را فراموش کرد. به طوریکه منطقه در تاریخ ۱۳۶۱۵/۵ با استحکامات مهندسی خوبی به ویژه میادین مین تحویل لشکر ۸ پیاده گردید. ارتباطات مناسب که به وسیله آن اطلاعات از یگان های بالا به پایین و بالعکس منتقل می شد، با کوشش و همت گردان مخابرات لشکر انجام پذیرفت. به گونه ای که دستگاهها و ارتباطات سیمی به طور خوب کار می کردند و در این رابطه حتی یک شکایت به جز کشف صحبت کردن در اثنای نبرد وجود نداشت که این امر طبیعی است. همکاری یگان های خودی با هوانیروز و نیروی هوایی به ویژه در روشن نمودن صحنه نبرد، خوب بود. به نحوی که فرصت هایی را که دشمن قصد حمله شبانه به یگان های زرهی به ویژه نبرد شب ۲۵ و ۶۱۴/۲۶ را داشت، از دستش گرفتند.

اینجا باید اهمیت فعالیت مراکز اداری را در پشتیبانی فوری و شبانه روزی و مستمر تدارک نبرد از مورخه ۴/۲۲ تا ۶۱۵/۹ ذکر کرد. البته برای مراکز اداری، گستردگی مراکز اداری لشکر مشکل است که تغییرات در سازماندهی را پیگیری و پشتیبانی اداری را تأمین نماید و می توان گفت مراکز اداری پا به پای فعالیت نیروهای رزمی در جلو انجام وظیفه می نمودند. ما هم طبیعت زمین های صحرائی و نیاز یگان های زرهی به تدارکات از قبیل مهمات، سوخت، غذا و آب را پیش بینی می کردیم.

بعضی از مشکلات که در رابطه با همکاری میان دسته ها در انجام وظیفه خود رخ داد، به شرح زیر است: اول، همکاری میان پیاده نظام و تانک ها دارای مشکلاتی بود و این مشکل در حین حمله به پاسگاه زید در تاریخ ۶۱۴/۲۸ آشکار شد. به طوری که تیپ ۲۸ پ جهت شرکت در حمله و حرکت های پا به پای تیپ ۹ زرهی به علت اینکه زمین صحرائی باز و تأثیر آتش

خیره کننده بود و یگان ها در گسترده ترین جبهه ممکن گسترش یافتند لذا دور زدن و کوبیدن جناح دشمن از سوی تیپ ۱۰ زرهی و رخنه جبهه ای تیپ ۳۰ زرهی چشمگیر بود.

هفتم، نبردهای صحرائی در شرق بصره صحت کاربرد پیاده مکانیزه. سواره با همکاری تانک ها در حمله «تاخت» سریع و انهدام مواضع تعجیلی را به اثبات رساند. لذا حمله سواره گردان ۵ مکانیزه تیپ ۳۰ زرهی به تقاطع کتیبان تأثیر زیادی بر جریان نبرد مورخه ۶۱۴/۲۳ داشت.

هشتم، عملکرد فرماندهی و کنترل در نبردهای صحرائی شرق بصره مشابه عملکردهای فرماندهی در شرایط دیگر و نیز مشابه طبیعت و شرایط حمله سریع به مواضع تعجیلی می باشد.

نهم، نیاز به علامتگذاری بر زمین، تأمین حفاظت تقاطع ها و گماشتن راهنما در راهها و مهمتر از آن نیاز به نقشه خوانی و کاربرد قطب نما در کلیه رده ها احساس گردید.

همکاری

یگان های لشکر ۶ زرهی در نبردهای شرق بصره همکاری خیلی خوبی داشتند. این همکاری میان تیپ ۱۰ زرهی و تیپ ۳۰ زرهی در به شکست کشاندن حمله دشمن روز ۶۱۴/۲۳ (انجام) پشتیبانی آتش برای دو تیپ آتش و مانور از سوی توپخانه لشکر آشکار بود. چنانچه وضعیت یکی از تیپ ها بحرانی و نیاز به آتش پشتیبانی پیدا می کرد، سریعاً و با آتش سنگینی به آن پاسخ داده می شد. به ویژه روز ۶۱۴/۲۳ موقعی که وضعیت گردان ۵ مکانیزه در منطقه کتیبان به علت حضور در سمت اصلی حمله تیپ ۳۰ زرهی در تنگنا قرار گرفت، توپخانه با تمام قدرت او را پشتیبانی نمود. در این عملیات میان یگان های لشکر ۹ زرهی و دیگر لشکرها همکاری وجود داشت و موقعی که لشکر ۵ مکانیزه در روز ۶۱۴/۲۳ نیاز به یگان ها داشت، تیپ ۱۶ زرهی که به طور فعال در تجدید آرایش پدافندی تیپ ۴۱۹ پیاده به وضع سابق خود سهیم بود، وارد عمل گردید و پس از آن نیز لشکر به وسیله تیپ ۴۶ همچنین لشکر ۹

توپخانه دشمن بر یگان‌ها زیاد بود، با مشکلات بزرگی مواجه شد.

دوم، همکاری میان یگان‌های مامور به حفظ و نگهداری زمین و یگان‌های پاتک‌کننده به ویژه امور مربوطه به راهنمایی، پشتیبانی و اطلاعات از یگان‌های مجاور و تسهیلات دیگر دارای ضعف بود.

انعطاف پذیری

نبردهای شرق بصره عامل انعطاف‌پذیری را در وضعیت‌های زیر عملی ساختند:

اول، شب ۲۲ و ۶۷۴/۲۳ موقعی که لشکر ۶ زرهی مأموریت انجام پاتک در منطقه لشکر ۹ زرهی را یافت، تصمیم انعطاف‌پذیر و به موقعی بود؛ زیرا که لشکر مسئولیت منطقه پدافندی خود در نشو به طول ۳۳ کیلومتر را داشت و علیرغم این مسئولیت، تعیین یک قرارگاه زرهی «فرمانده و هیأت ستادی» برای هدایت فرماندهی تیپ ۳۰ و تیپ ۱۰ زرهی در یک نبرد ناگهانی موفقیت‌آمیز، خود مقوله‌ای دیگر می‌باشد. به نحوی که توانایی قرارگاه‌ها را در فرماندهی یگان‌ها جهت مأموریت تعرضی در حال پدافند تقویت نمود و همه ما می‌دانیم احتیاط‌های کل به وظایف تعرضی در موضع پدافندی مامور می‌شوند اما تصمیم فرمانده لشکر در جانشین کردن رئیس ستاد لشکر به فرماندهی منطقه پدافندی و فراغت یافتن وی برای فرماندهی و هدایت پاتک حقیقتاً تصمیمی به موقع و انعطاف‌پذیر بود.

دوم، توپخانه لشکر در حالی که به منظور پشتیبانی مستقیم یگان‌های نگهدارنده زمین «یگان‌های منطقه پدافندی» تعیین شده بود، انعطاف‌پذیری خود را به وسیله تعیین گردان‌های توپخانه به منظور پشتیبانی عملیات پاتک در جبهه دیگر نشان داد. انعطاف‌پذیری در موقع صدور دستور فرمانده لشکر به فرمانده توپخانه به منظور حرکت دادن توپخانه از منطقه لشکر «نشو» به منطقه جدید در کتیبان آشکار بود. همچنین اقدام فرمانده توپخانه لشکر جهت هدایت آتش گردان ۳۳ توپخانه متوسط به منطقه لشکر ۹ زرهی در «منطقه پاسگاه زید» در نهایت انعطاف‌پذیری بود، به نحوی که نشان‌دهنده نقش پشتیبانی توپخانه کل و دوربرد در جنگ می‌باشد.

سوم، تصمیم مورخه ۲۸ و ۶۷۴/۲۹ فرمانده لشکر جهت تجدید سازمان و آرایش منطقه پدافندی لشکر در منطقه کتیبان به موقع و خوب بود زیرا که تیپ‌های پیاده در خط اول استقرار داده شدند و به هر تیپ یک احتیاط زرهی مامور شد و تیپ‌های ۳۰ و ۱۰ زرهی به عنوان احتیاط کل نگهداری شدند و خلاصه گسترش یگان‌ها به شرح زیر است:

۱. گردان‌های پیاده و پیاده مکانیزه در خط اول تیپ‌ها (خط مقدم لشکر)؛

۲. گروه‌های رزمی پیاده و زرهی در خط دوم تیپ‌ها (خط مقدم لشکر)؛

۳. تیپ‌های ۳۰ و ۱۰ زرهی در احتیاط کل خط دوم لشکر. بدین وسیله عدم توانایی دشمن جهت انهدام یگان‌های زرهی در شب تأمین گردید.

و عمل (دشمن در تعرض شب ۳۰ و ۶۷۴/۲۱ با یگان‌های پیاده مکانیزه روبه‌رو شد که خسارت‌های زیادی به وی وارد کردند و نتوانست به هدف خود که رسیدن به تقاطع کتیبان در جبهه لشکر بود، برسد.

چهارم، لشکر در عملیات حمله به پاسگاه زید به دلیل عدم تجانس یگان‌ها به ویژه همکاری میان تیپ ۱۰ زرهی و تیپ ۲۸ پیاده نتوانست انعطاف‌پذیری را تأمین کند.

پنجم، رده‌های اداری و «گروهان‌های حمل و نقل» انعطاف‌پذیری چشمگیری را از لحاظ تعداد در تعویض لوازم و جبران کمبود تیپ‌های زیر امر این لشکر در شب ۳۰ و ۶۷۴/۳۱ از خود نشان دادند، به طوری که از حد معمول تجاوز می‌کرد. این رده‌ها همچنین سلاح‌ها و نیاز آنها به مهمات گوناگون را نیز تأمین نمودند.

ششم، لشکر ۶ زرهی دستوری مبنی بر حرکت تیپ ۵۶ زرهی که متشکل از قرارگاه تیپ ۵۶ زرهی و گردان‌های ۳۱ و ۳۲ تانک می‌باشد، صادر کرد و گردان ۳ تیپ نیز زیر امر او قرار گرفت. بدین وسیله استعداد یک تیپ زرهی تکمیل و در نبرد مورخه ۶۷۴/۲۶ و نیز نبرد پدافندی روز ۳۰ و ۶۷۴/۳۱ به کار گرفته شد. انعطاف‌پذیری موقعی بروز می‌کند که فرماندهی تیپ به وسیله فرمانده تیپ و هیأت ستاد کوچکی تأمین شود و همچنین فرماندهی منطقه پدافندی که به عهده تیپ بود، به وسیله ایجاد یک قرارگاه کوچکی که از سوی یک افسر ستاد از قرارگاه تیپ، فرماندهی و هدایت می‌شد، تأمین می‌گردید.